

**МАГИСТРАНТТЫН ОКУУ ТААНУУ ИШМЕРДҮҮЛҮГҮНҮН
ПЕДАГОГИКАЛЫК НЕГИЗДЕРИ**

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УЧЕБНО-ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МАГИСТРАНТА**

**PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF THE MASTER'S STUDENT'S COGNITIVE
ACTIVITY**

***Аннотация.** Бул макалада окуу таанып билүү активдүүлүгүн жогорулатуунун маңызын жана педагогикалык-психологиялык механизмдерин аныктоо маселелерине кенен кайрылат.*

***Аннотация.** В данной статье подробно рассматриваются вопросы определения сущности педагогико-психологических механизмов повышения познавательной активности при чтении.*

***Abstract.** In this article, the issues of defining the essence and pedagogical-psychological mechanisms of increasing cognitive activity during reading are discussed in detail.*

***Түйүндүү сөздөр:** Таанып билүү, таанып билүү активдүүлүгү, таанып билүү ишмердүүлүгү, окуу ишмердүүлүгү.*

***Ключевые слова:** Познание, познавательная деятельность, учебная деятельность.*

***Key words:** Cognition, cognitive activity, cognitive activity, educational activity.*

Окумуштуулар “таанып билүү”, “таанып билүү активдүүлүгү”, “таанып билүү ишмердүүлүгү сыяктуу дидактикалык кубулуштарды сыпаттоодо терминдерин салыштырмалуу жакында эле колдоно башташты. Уңгусу “таануу” деген сөз болгон мындай терминдерди жана сөздөрдү киргизүүгө тоскоолдук, бул окутуунун жана тарбиялоонун дидактикалык категорияларын сыпаттоодо башаламандыкка алып келет деген коркуу болгон. Окумуштуулар жана мугалимдер таанып-билүү процесси жаратылыш менен коомдун кыймылынын жаңы мыйзам ченемдүүлүктөрүн ачууга, жаратылыш жана коомдук кубулуштар жөнүндө жаңы билимдерди орнотууга багытталган адам ишинин эң жогорку формасы деген туура позициядан чыгышкан. Бирок ошол эле учурда билим менен окутуунун ортосунда чек коюлган: акыркысы жаратылыш жана коом жөнүндө мурдатан белгилүү, системалаштырылган билимдерди өздөштүрүү, өздөштүрүү процесси катары каралат. Бул көз караш салттуу түрдө калыптанган окуу процессинин алкагында кеңири жайылган, мында эң негизгиси мугалимдин билимди инсандарга берүүсү жана инсандын бул билимди өздөштүрүүсү болгон. Бул тренингдин негизги максаты инсандарда күчтүү билим, көндүм жана көндүмдөрдү калыптандыруу болду.

Адабияттарда *таанып билүү ишмердүүлүгү* деген терминге ар кандай аныктамаларын табууга болот.

Мисалы, таанып билүү ишмердүүлүк коом тарабынан уюштурулган окуу процесси катары каралат, ал иш-аракеттин мындай формаларынын милдеттүүлүгүн караштырат, алардын бири – жалпы – адамзат тарабынан топтолгон тажрыйбаны берүүгө катышса,

экинчиси – үйрөтүлөт. Коомдук тажрыйбага ээ болууга, аны жеке менчикке айландырууга багытталган. Процессте пайда болгон иш-аракеттин эки формасы тең бул окуу процессинин маңызын түзөт;

[2].

Билим берүү процессинин алкагындагы иш-аракеттерди дифференциациялоо «окуу ишмердүүлүгү» жана «окуу иш-аракети» сыяктуу түшүнүктөрдү дифференциациялоо зарылдыгына алып келди, башкача айтканда, «окуу» термини менен туюнтулган.

Тактап айтканда, «Окуу» деп магистрдин билимди, жөндөмдөрдү, көндүмдөрдү өздөштүрүүдөгү, таанып-билүүчү гана эмес, ар кандай иш-аракеттердин түрлөрүндө окууга умтулуудагы кеңири процесс катары түшүнүү керек. Ошол эле учурда бул иш-аракетти акыр аягында жаңы чындыктарды ачкан билим менен толук аныктоо мүмкүн эмес. Тарбиялык билимде адамзат ачкан чындык менен таанышуу гана ишке ашат.

Г.И. Щукина таанып билүү ишмердүүлүккө төмөнкүдөй аныктама берет: «окуу процессинде окуу таанып-билүү иш-аракети – окуу бул инсандын билимсиздиктен билимге, турмуштук тажрыйбадан алынган туш келди байкоолорго жана чоңдордон алган чачыранды маалыматтарга өтүү процессинин татаал процесси. же массалык коммуникация каражаттары аркылуу (радио, кино, телевидение), таанып-билүү системасына». [1].

Инсандын ар тараптуу өнүгүүсү жана анын инсандыгын калыптандыруу үчүн таанып билүү активдүүлүктүн маанисин ашыкча баалоо мүмкүн эмес. Таанып-билүү ишинин таасири астында аң-сезимдин бардык процесстери өнүгөт. Таануу ойдун жигердүү ишин, бир гана ой процесстерин эмес, аң-сезимдүү ишмердүүлүктүн бардык процесстеринин жыйындысын талап кылат.

Эмоционалдык процесстерге кошулуу менен образдуу образдар окуу процессинде тарыхый окуяларды түшүнүүнү, революциялык ишмерлердин, адабият баатырларынын тагдырына болгон терең жеке тажрыйбанын, укмуштуудай жаратылыш кубулуштарын ойготот. Магистрлерге жеткиликтүү терең түшүнүктөр менен толтурулган мындай билимдер жеке мааниге ээ болуп, анын күчү бекем болуп, жаттаган билимдегидей тез жоголбойт.

Инсандын аң-сезиминде болуп жаткан бул бүтүндөй татаал жана тымызын процесстин оригиналдуулугу жаш курагында гана эмес, инсандын индивидуалдык өнүгүүсүндө да, ар биринин ишмердүүлүгүндө өзгөчө түрдө сынган.

Билим берүү процессинин алкагындагы иш-аракеттерди дифференциациялоо «окуу ишмердүүлүгү» жана «окуу иш-аракети» сыяктуу түшүнүктөрдү дифференциациялоо зарылдыгына алып келди, башкача айтканда, «окуу» термини менен туюнтулган.

Тактап айтканда, «Окуу» деп магистрдин билимди, жөндөмдөрдү, көндүмдөрдү өздөштүрүүдөгү, таанып-билүүчү гана эмес, ар кандай иш-аракеттердин түрлөрүндө окууга умтулуудагы кеңири процесс катары түшүнүү керек. Ошол эле учурда бул иш-аракетти акыр аягында жаңы чындыктарды ачкан билим менен толук аныктоо мүмкүн эмес. Тарбиялык билимде адамзат ачкан чындык менен таанышуу гана ишке ашат.

Г.И. Щукина таанып билүү ишмердүүлүккө төмөнкүдөй аныктама берет: «окуу процессинде окуу таанып-билүү иш-аракети – окуу бул инсандын билимсиздиктен билимге, турмуштук тажрыйбадан алынган туш келди байкоолорго жана чоңдордон алган чачыранды маалыматтарга өтүү процессинин татаал процесси. же массалык коммуникация каражаттары аркылуу (радио, кино, телевидение), таанып-билүү системасына». [2].

Инсандын ар тараптуу өнүгүүсү жана анын инсандыгын калыптандыруу үчүн таанып билүү активдүүлүктүн маанисин ашыкча баалоо мүмкүн эмес. Таанып-билүү ишинин таасири астында аң-сезимдин бардык процесстери өнүгөт. Таануу ойдун жигердүү ишин, бир гана ой процесстерин эмес, аң-сезимдүү ишмердүүлүктүн бардык процесстеринин жыйындысын талап кылат.

Эмоционалдык процесстерге кошулуу менен образдуу образдар окуу процессинде тарыхый окуяларды түшүнүүнү, революциялык ишмерлердин, адабият баатырларынын тагдырына болгон терең жеке тажрыйбаны, укмуштуудай жаратылыш кубулуштарын ойготот. Магистрлерге жеткиликтүү терең түшүнүктөр менен толтурулган мындай билимдер жеке мааниге ээ болуп, анын күчү бекем болуп, жаттаган билимдегидей тез жоголбойт.

Инсандын аң-сезиминде болуп жаткан бул бүтүндөй татаал жана тымызын процесстин оригиналдуулугу жаш курагында гана эмес, инсандын индивидуалдык өнүгүүсүндө да, ар биринин ишмердүүлүгүндө өзгөчө түрдө сынган.

Щукина Г.И. азыркы коомдун социалдык-педагогикалык милдеттерин эске алуу менен окуу процессинде ишке ашырган таанып билүү ишмердүүлүгүн инсандын ишмердүүлүгүнүн негизги түрү катары кароо керек деп эсептейт. [3].

Биринчиден, таанып-билүү адамдардын аң-сезиминде жаратылыштын, коомдун жана адамдын аң-сезиминин мыйзамдарын максаттуу түрдө чагылдырган дүйнөлүктү тарыхый процесс (Б. Г. Ананьев).

Экинчиден, бул өсүп келе жаткан адамдын эң керектүү иш-аракети, анын аркасында ал мурдатан белгилүү болгон нерсени кайра ачуудан качат.

Үчүнчүдөн, мектептен алынган бул иш-аракеттин системалуулугу, ирээттүүлүгү инсандын чыгармачылык дараметин ачуунун негизги принциби, пайдубалы болуп саналат. Бул жаатта билим фонду болбосо чыгармачылык изденүүлөр, ачылыштар жемишсиз.

Таанып билүү ишмердүүлүк коомдун муктаждыктарына жооп берген билимдүү адамдарды даярдоого, илимий-техникалык прогресстин маселелерин чечүүгө, элдин руханий баалуулуктарын өнүктүрүүгө көмөктөшөт.

Окуу таанып-билүү ишиндеги орду таанып-билүү иш-аракети дайыма мугалимдин жетекчилиги аркылуу ишке ашат, ал эми инсан менен биргелешкен тарбиялык иш-аракеттерде мугалим иш-аракеттин субъекти катары чыгып, анын объектиси инсан болот. Когнитивдик активдүүлүктөгү күчтөрдүн тең салмактуулугунун туруктуулугу жөнүндөгү бул түптөлгөн пикир студент үчүн бул аракеттин ролун өтө төмөндөтөт.

Адабияттар:

1. Амонашвили, Ш.А. Личные факторы развития познавательной активности уч-ся в процессе обучения / Ш.А. Амонашвили // Вопросы психологии. – 1984. – №5.- 24-34с.
2. Амонашвили, Ш.А. Развитие познавательной активности учащихся в школе / Ш.А. Амонашвили // Вопросы психологии. -1984.- №5. –36-40с.
3. Лисина М.И. Развитие познавательной активности детей входе общения с взрослыми и сверстниками / М.И. Лисина // Вопросы психологии. – 1982. - № 4. –18-22с.